

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Вивчення психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень, аналіз матеріалів конференцій, досвіду підготовки кваліфікованих фахівців служб цивільного захисту дали змогу виявити недостатню кількість науково-методичної літератури з проблеми правового виховання та формування правової культури фахівців з безпеки життєдіяльності (БЖД). Перед вузами МНС України постало важливе завдання – виховати і підготувати майбутніх офіцерів підрозділів із надзвичайних ситуацій, які могли б активно включитися в якісно новий етап розвитку сучасного суспільства, пов'язаний із формуванням правової культури майбутнього фахівця. Чесне і сумлінне виконання обов'язків фахівцями з БЖД, що нерідко супроводжується ризиками і небезпекою для життя, неможливе без високої правової культури. Її вивчення актуальне в науковому і важливе в практичному відношеннях, щоб повною мірою забезпечити надійну систему захищеності інтересів громадян, суспільства і держави від будь-яких форм протиправного свавілля. Відповідно, одне з найгостріших питань полягає в тому, як не порушити баланс між забезпеченням безпеки держави та суспільства і дотриманням прав людини. У таких умовах потрібно створювати сучасну професійну правосвідомість і формувати правову культуру майбутніх фахівців БЖД, засновану на прагненні захистити правову державу, яка охороняє гідність і свободу людини.

Сьогодні українські та зарубіжні вчені досягли значних результатів у вивченні низки проблем з професійної підготовки співробітників ОВС та їх правового виховання і правової культури. У науковій літературі з досліджуваних питань пропонуються різні визначення правового виховання. Так, П. Макушев характеризує правове виховання як “систематичну і цілеспрямовану діяльність державних органів та громадських організацій, юридичних закладів, що має формувати в майбутнього юриста правову свідомість та сумлінне ставлення до законів нашої держави” [6, с. 156].

Правове виховання, як зазначає С. Легуша, – це “цілеспрямована, організована, послідовна та системна діяльність з боку державних органів, інших учасників право-виховного процесу з метою формування у курсантів необхідного рівня правової свідомості, правової і професійної культури, свідомого ставлення до виконання вимог нормативних актів, законопослушності, службової дисципліни, правомірної поведінки, прагнення до соціально-правової активності” [5, с. 14].

Українські науковці під правовим вихованням у ВНЗ МВС України розуміють “систему цілеспрямованого впливу всього навчально-виховного про-

цесу, орієнтованого на формування правової свідомості і культури як важливого підґрунтя становлення особистості” [9, с. 154].

У працях російських науковців правове виховання визначено як “цілеспрямований процес формування правосвідомості та правової культури персоналу, поваги і свідомого виконання законів, статутів та інших правових актів” [7, с. 16–19].

Як бачимо, наведені вище визначення хоча й по-різному інтерпретовані, але їх зміст зводиться до одного – правове виховання спрямоване на формування *правової свідомості* та *правової культури* особистості.

Проте аналіз сучасної теорії і практики майбутніх працівників силових структур показав, що проблема створення системи правового виховання майбутніх фахівців з БЖД ще не ла предметом комплексного психолого-педагогічного дослідження.

Мета статті – розкрити зміст і завдання правового виховання майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності.

Виховання здійснюється протягом усього життя і передбачає реалізацію виховних заходів багатьма суб’єктами, провідне місце серед яких займають ВНЗ МНС України. Період навчання у ВНЗ МНС передбачає не просто засвоєння певного обсягу спеціальних дисциплін а, в першу чергу, формування правової культури майбутнього представника державної влади.

Аналіз нормативних документів з організації право-виховної роботи з особовим складом МНС України [4; 8] дав змогу зробити висновок, що пріоритетним напрямом виховної роботи є саме правове виховання. Адже знання законів та підзаконних правових актів, повага до них є однією з головних професійних вимог у діяльності фахівця з БЖД, без якої неможливо прийняти законне управлінське рішення. Необхідною професійною якістю та вимогою до сучасного фахівця з БЖД України, яких готує ВНЗ МНС України, є правова культура, культура управління підлеглими, вміння поєднувати довіру до людини з високою вимогливістю та відповідальністю, а також неухильне дотримання положень правових актів. Отже, правове виховання насамперед спрямоване на формування і розвиток у працівників безпеки життєдіяльності поваги до законів та підзаконних актів, прищеплення їм особистої відповідальності за виконання вимог правових актів.

Але, як показують дослідження, під час практичної діяльності у значній частині курсантів-випускників виникають труднощі в активному і творчому підході до виконання службових обов’язків. Причиною цього є не тільки недостатня професійна підготовка, а й слабка знання правових актів, що регулюють інші сфери суспільних відносин, крім діяльності МНС України. Як підкреслює Є. Певцова, “сьогодні можна зустріти освічених, але невихованих, в тому числі і в правовому розумінні людей” [2, с. 33].

З метою подальшого розвитку в державі правової освіти та виховання громадян у дусі поваги до закону і прав людини Кабінет Міністрів України

затвердив Положення про Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення, основними завданнями якої є розроблення пропозицій щодо координації діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних та культурних закладів, наукових установ, видавництв та видавничих організацій, засобів масової інформації у сфері правової освіти населення; надання методичної допомоги органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, об'єднанням громадян, навчальним та культурним закладам, науковим установам, видавництвам та видавничим організаціям, засобам масової інформації в підвищенні правосвідомості та правової культури населення; розробка пропозицій (рекомендацій) з вдосконалення правової навчально-виховної роботи; поширення досвіду з питань правової освіти населення [3].

Як вказує М. Подберезький, “правове виховання підвищується в умовах демократичного розвитку суспільства, бо воно вимагає індивідуального розв'язання багатьох питань суспільного і індивідуального життя” [10, с. 86]. Правове виховання передбачає знання своїх прав і обов'язків та відповідальність за їх недотримання. Воно орієнтоване на виховання шанобливого ставлення до законів і Конституції України, прав людини, а також на критичне ставлення до осіб, які їх порушують.

О. Скакун підкреслює, що правове виховання – це цілеспрямований вплив на людину з метою формування в неї правової культури та правомірної поведінки [1, с. 479]. Такий підхід реалізується у випадку, коли правове виховання здійснюється у школі, в родині чи в навчальних закладах неюридичної спрямованості. Ми ж розглядаємо правове виховання у ВНЗ МНС, що готують спеціалістів для роботи в підрозділах із надзвичайних ситуацій, які є представниками державної влади, що лише посилює роль правового виховання.

Правове виховання, як і кожен процес, має свою мету. Ознайомившись із тематичною літературою, ми звернули увагу на працю С. Легуші [5, с. 7], який вказує, що “метою правового виховання курсантів є формування належного рівня правової свідомості, правової і професійної культури та професійної підготовки; виховання законослухняної поведінки, службової дисципліни та правомірної поведінки, а також соціально-правової активності курсантів; прищеплення курсантам поваги до Батьківщини, обраного фаху, бажання та готовності розбудовувати Українську державу, вірно служити її народові; формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості; профілактика причин, наслідків і явищ правового нігілізму серед цієї категорії населення”, виділяючи при цьому три аспекти (напрями) досягнення цієї мети: “освітній – набуття достатнього рівня правових і професійних, знань про положення, норми і принципи Конституції України, законодавство держави та галузі права, правові норми та приписи, норми, що містяться в статутах, наказах, настановах та інших нормативних документах”, які курсант повинен набути в галузі

юриспруденції та в професійній сфері на лекціях, практичних заняттях тощо; “виховний – прищеплення, з одного боку, поважного ставлення до всіх правових приписів, а з іншого – свідомого, сумлінного, беззаперечного їх виконання”, коли норми права стають не просто знаннями курсанта, а його переконаннями у професійному та повсякденному житті шляхом проведення роз’яснювальної роботи викладачами та курсовими офіцерами на задану тематику та шляхом самовиховання; “практичний – відображення вміння застосовувати надані правові і професійні знання у практичній діяльності, тобто чітко орієнтуватися в законодавстві, вміти знаходити та використовувати необхідні правові норми та приписи, надані їм законом права та виконувати покладені на них обов’язки, реалізовувати в межах повноважень завдання та функції держави”, коли курсант чи випускник під час проходження стажування або роботи в практичних органах вміло застосовує та використовує здобуті у ВНЗ знання, вміння та навички.

Вищенаведене дає підстави зробити висновок, що метою правового виховання у вищому навчальному закладі МНС України є формування високого професійного рівня правової свідомості і правової культури курсантів, що забезпечить бездоганне дотримання ними правових актів різної юридичної сили як під час безпосереднього виконання службових обов’язків, так і в повсякденному житті, прищепить їм почуття особистої відповідальності за їх виконання.

Визначивши мету правового виховання, підходимо до необхідності визначити завдання, які воно виконує, а саме: виховання поваги до прав і свобод людини, її гідності, усвідомлення ролі фахівців з БЖД у реалізації і забезпеченні її прав і свобод; сприяння закріпленню у свідомості курсантів правових установок, правових переконань, правових навичок, правових вмінь і правових почуттів; вироблення необхідного правового мислення, волі, вмілого реагування у складних екстремальних ситуаціях.

На нашу думку, наведений вище перелік завдань правового виховання курсантів вищих навчальних закладів МНС України доцільно доповнити і такими: формування почуття справедливості і нетерпимості до правопорушень; формування поваги до законного вирішення всіх питань як прояву вищої справедливості та гуманізму; формування непохитної стійкості до кримінальних спокус, яке є особливо актуальним, адже, прийшовши у практичні підрозділи після закінчення відомчого навчального закладу, випускник зазнає певних матеріальних труднощів, що пов’язані, як правило, з невисокою заробітною платою та з відсутністю житла. Звідси і випливають порушення законів та спокуса незаконного заробітку. Вважаємо, що фундамент стійкості до кримінальних спокус повинен закладатися саме в роки навчання у ВНЗ МНС України.

У процесі досягнення мети і завдань реалізуються покладені на правове виховання функції. Теоретики права називають такі функції правового вихо-

вання: передача вихованцям певної суми правових знань, навичок та вмінь; формування правових ідей, почуттів, переконань; вироблення правової установки на правомірну поведінку [1, с. 481].

Необхідність правового виховання зумовлена і такими обставинами: невисоким рівнем фінансового та матеріального забезпечення майбутніх фахівців БЖД, фактичною відсутністю пільг, що призвело до втрати привабливості служби в МНС; низьким рівнем правової культури і вихованості населення; підвищенням навантажень і екстремальності у службовій діяльності; схильністю працівників МНС до аморальних вчинків та зради інтересів служби.

У цілому правове виховання курсантів становить собою навчально-виховну діяльність, основними складовими якої є офіцер-вихователь і курсант-вихованець та процес взаємодії їх між собою.

Визначивши поняття правового виховання майбутніх фахівців БЖД, пропонуємо до його завдань віднести: формування у курсанта ставлення до людини як до найвищої цінності, виховання у нього поваги до її прав, свобод і законних інтересів, її честі та гідності; прищеплення поваги до законів та підзаконних актів, особистої відповідальності за виконання вимог правових актів; формування в курсанта любові до своєї професії, відданості народові України, добросовісності під час виконання службових обов'язків; усвідомлення необхідності бездоганного виконання курсантом службового обов'язку та дотримання законності й дисципліни; вироблення у курсанта необхідного правового мислення, формування зрілого фахівця, який характеризується високим рівнем розвитку морально-вольових якостей особистості; доведення до свідомості курсанта важливості ролі і значення професії працівника безпеки життєдіяльності в житті людини та держави; формування у курсанта справедливого, уважного, доброзичливого та неупередженого ставлення до людей; переконання курсанта в необхідності у службових та позаслужбових відносинах з людьми, в особистій поведінці бути зразком чесності, чемності, тактовності, зовнішньої охайності і внутрішньої дисциплінованості та правової культури; формування нетерпимості до злочинів та інших правопорушень, а також стійкості до кримінальних спокус.

Висновки. Отже, правове виховання являє собою систематичний і цілеспрямований вплив на свідомість і культуру поведінки суб'єкта з метою створення у громадян почуття поваги до права і навичок дотримання нормативних правових актів на основі відповідного світогляду. Таким чином, правова культура має можливість не тільки закріплювати сформовані в соціумі відносини, а і створювати нові зв'язки, до яких суспільство і законодавець, що виражає його інтереси, часто свідомо прагнуть. У правовій культурі містяться як пережитки минулого, так і зачатки майбутнього. І успішно розвивається

саме те суспільство, яке не чіпляється за віджиле, а використовуючи все краще з минулого, рухається вперед по шляху правових реформ.

Література

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник : пер. з рос. / О.Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
2. Певцова Е.А. Формирование правового сознания у школьной молодежи: состояние, проблемы и перспективы / Е.А. Певцова // Государство и право. – 2005. – № 4. – С. 31–37.
3. Положення про Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29.05.1995 р. № 366 // Зібрання постанов уряду України. – 1995. – № 8. – Ст. 198.
4. Про правові засади цивільного захисту: Закон України / Верховна Рада України – К., 2004.
5. Легуша С.М. Сутність, функції і механізм правового виховання курсантів ВНЗ МВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С.М. Легуша. – К., 2002. – 19 с.
6. Макушев П.В. Проблеми виховання та самовиховання майбутніх юристів / П.В. Макушев // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2000. – № 1. – С. 157–160.
7. Маюров Н.П. Воспитательно-правовая работа как средство поддержания служебной дисциплины в органах милиции: история и современность / Н.П. Маюров // “Черные дыры” в российском законодательстве. – М., 2004. – № 4. – С. 16–19.
8. Про затвердження Настанови з організації виховної роботи з особовим складом МНС України : Наказ МНС України від 10.07.2003 р. № 226.
9. Ортинський В.Л. Актуальні проблеми виховання курсантів у вищих навчальних закладах системи МВС України : навч.-метод. посіб. / В.Л. Ортинський, В.І. Ряшко. – Л., 2006. – 272 с.
10. Подберезький М.К. Правове виховання як педагогічна проблема: наукові записки кафедри педагогіки / М.К. Подберезький ; [ред. кол.: гол. ред. Л.І. Нечепоренко]. – Вип. 1. – Х. : ХДУ, 1996. – 145 с.

ЗЕЛЕНСЬКИЙ Р.М.

ФАКТОРНО-КРИТЕРІАЛЬНА МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Розбудова незалежної правової держави в Україні зумовлює потребу виховання громадян з розвиненим почуттям особистої й професійної відповідальності, що слугує необхідною умовою реалізації вимог будь-якого демократичного суспільства, запорукою саморозвитку особистості і суспільного вибору. Особливої гостроти ця проблема набуває в старшому юнацькому віці,